

NAPOLYON'UN MISIR'I İŞGALİ SIRASINDA OSMANLI TOPRAKLARINDAKİ FRANSIZLAR

Şenay ÖZDEMİR GÜMÜŞ*

Özet

1 Temmuz 1789'da Fransızların İskenderiye'ye çıkmalarıyla başlayan Mısır'ı işgalleri Osmanlı-Fransız ilişkilerinde bir dönüm noktası oldu. 16. yüzyıldan itibaren iki ülke ilişkilerinde, Fransa'nın Girit Seferi sırasında Veredik'e yardım etmesinde olduğu gibi zaman zaman yaşanan gerilimler dışında dostluk hakimdi. Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya verdiği ahidnameler sayesinde birçok Fransız Osmanlı topraklarında serbestçe ikamet etmek ve ticaret yapmak hakkına sahip olmuştu. Ancak Mısır Seferi iki ülke arasındaki dostluğa bir darbe vurdu ve işgalin başlamasından bir süre sonra Osmanlı Devleti Fransa'ya savaş ilan etti. Osmanlı-Fransa savaşının başlaması artık ahidnamelerin sağladığı güvencelerden mahrum kalan Osmanlı topraklarındaki Fransız tebaanın durumunu da doğrudan etkilemiştir. Osmanlı Devleti'nin savaş ilanının ardından topraklarındaki tüm Fransız tebaasının tutuklanması ve mallarının müsadresi emrini vermesi bunlar için sıkıntılı bir dönemi başlattı. Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin savaş boyunca Fransa'ya karşı geliştirdiği politikasında Fransız tebaanın rolü incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı, Fransa, Mısır, Tutuklama, Müsadere

THE FRENCH IN OTTOMAN LANDS DURING THE OCCUPATION OF EGYPT BY NAPOLEON

Abstract

The French occupation of Egypt that started on July 1, 1789 by their attack to Alexandria had been a turning point for the Franco-Ottoman relationships. Since the XVIIth century, the relationship of two states was peaceful despite some tensions occurred such as aid of France to Venice in the Cretan War. Many Frenchmen had resided and traded freely due to the capitulations given by the Ottoman State to the France. However their occupation of Egypt damaged the peaceful relationship and the Ottoman State declared war to France nearly two months after the beginning of the Egyptian occupation. The start of the Franco-Ottoman War directly affected the French subjects living in the Ottoman lands since they were deprived of the warrants of the capitulations. The imperial

* Yrd. Doç. Dr., Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, Mersin/Türkiye.
belit35@hotmail.com

order of arresting the Frenchmen and confiscating their goods by the Ottoman State started a hard period for them. This article analyzes the role of the French subjects in Ottoman policy against France during the war.

Key Words

Ottoman, France, Egypt, Arrest, Confiscation

GİRİŞ

İslam ideolojisine göre egemenliğin Müslüman devletlerle (darü'l-İslam) gayrimüslim devletler (darü'l-harb) biçiminde ikiye ayrıldığı bir dünyada, darülharbe mensup birisinin (harbî) Müslüman bir ülkede seyahat ve ikameti ancak kendisine *amân* verilmesiyle mümkün olmaktadır. *Amân*, *dostluk ve iyi niyet* sözü üzerine gayrimüslim bir devletin tebaasının tümünü kapsayacak biçimde veya tek tek kişilere verilebilmekteydi. Kendisine amân verilmiş olan ülke darü'l-harbtan, darü's-sulh statüsüne geçerken tebaası da *müstemen* olarak adlandırılırdı. Osmanlı Devleti'nin de Avrupa devletlerine verdiği ahidnameler, özellikle 16. yüzyıldan itibaren topraklarında önemli oranda müstemenin bulunmasına neden olmuştu. Osmanlı topraklarında devletlerini temsil eden elçi ve konsoloslara bağlı olarak ayrı taifeler oluşturan müstemener kendilerine tanınan amân sayesinde can ve mal güvenliği, ibadet özgürlüğü dışında bir takım adli ve ekonomik ayrıcalıklara da sahip olmaktadır. Ancak müstemenerle tanınan ayrıcalıklar devletleri ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerde dostluk hakim olduğu müddetçe geçerli olup ilişkinin barıştan savaşa dönmesi durumunda sona ererdi.¹ Savaş durumunda Osmanlı Devleti'nin savaştığı ülkenin elçisini tutuklaması bilinen bir uygulama değildir. Bu nedenle savaşın başlamasıyla tutuklanacağını bilen elçiler II. Viyana Kuşatması sonrasında Venedik'in Osmanlı Devleti'ne savaş ilanını bildiren elçisinin yaptığı gibi fırsatını bulurlarsa kaçarlardı.² 19. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'nin sıkça başvurduğu bir uygulama olarak resmi temsilcilerin tutuklanması savaşılan ülkeye ticaret için gitmiş olan Osmanlı tebaasının güvenle ülkelerine dönebilmelerini sağlamak açısından önemliydi.³ Savaş sırasında, resmi temsilcilerin tutuklanması dışında Osmanlı Devleti bazen savaştığı dev-

¹ Ahidnameler konusunda bkz. Halil İnalçık, "İmtiyaz", *Encyclopaedia Of Islam*, C. III, New Edition, sf. 1179-1189; a.g.y., *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C. I, Eren Yayınları, İstanbul 2000, sf. 237-241; Ahmet Özel, "Harbî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 16, sf. 112-114; Mustafa Fayda-Mübahat Küçüköçlü, "Ahidname", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 1, sf. 535-540.

² Dimitri Kartemir, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, C. II, (Çev. Özdemir Çobanoğlu), Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 1998, sf. 647.

³ 1710 yılı Aralık ayında Rusya'ya savaş ilanı karar alınca Rusya'daki Osmanlı tüccarının ülkeye güvenle dönebilmelerini sağlamak üzere Rus elçisi Tdstroy ve maiyeti tutuklanarak Yedikule'ye hapsedilmişlerdi, bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV-1, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995, sf. 76. 1715 yılında Osmanlı Devleti, Karlofça Anlaşmasıyla Venedik'e bıraktığı Mora'yı geri almak üzere bir sefer yapılmasına karar verdikten sonra ilk olarak Venedik balyos ve konsolosları için mal ve eşyalarına dokunulmadan ülkeden çıkarılmalarına izin vermiş, ancak daha sonra çok sayıda Osmanlı tüccarının Venedik'te olduğunun öğrenilmesi üzerine bunların güvenle dönebilmelerini sağlamak üzere çeşitli kentlerdeki Venedik konsoloslarının tutuklanması emredilmişti. Bu göreviler ancak Venedik topraklarındaki Osmanlı tebaasının tamamının sağ salım ülkeye dönmesi halinde malın ve eşyanın gidebilecektirdi. Kararın ardından İstanbul'daki Venedik elçisi de gözetim altına alınmıştı, bkz. Uzunçarşılı, *age.*, sf. 102.

letin tüccarının mallarını da müsade etmiştir. 1787 yılında başlayan Osmanlı-Rus Savaşında Rus elçisinin Yedikule'ye hapsinden başka İstanbul'daki 20 kadar Rus gemisine de el konulmuş ve Osmanlı'daki diğer Rus temsilcilerin tutuklanarak Rus gemilerine el konulması emredilmişti.⁴

Savaş nedeniyle tutuklama ve m sadeelerin bir örneğini de Temmuz 1798'de Napolyon'un Mısır'ın işgali üzerine başlayan Osmanlı-Fransa Savaşında görmekteyiz. 16. yüzyıldan beri ilişkilerin iyi olduğu Fransa'nın Mısır'ı işgal etmesi Osmanlı Devleti açısından dostluk ve iyi niyet sözünün ihlaliydi ve işgalden kısa bir süre sonra Osmanlı Devleti Fransa'ya savaş ilan etti. Böylece ahidnameyle elde ettikleri güvenceler sona eren Osmanlı topraklarındaki Fransızlar için zorlu bir dönem başlamış oldu. Osmanlı Devleti işgal haberiyle birlikte önce Fransızların evlerinden ayrılmalarını, ülkeyi terk etmelerini yasakladı. Fransa'ya savaş ilanından sonra ise Fransa'nın sadece o tarihte İstanbul maslahatgüzarı olan Ruffin'in ve çeşitli kentlerdeki konsoloslarının değil Osmanlı topraklarındaki tüm Fransızların da tutuklanarak mal ve eşyalarının müsadesine karar verildi. Bu alışmada Mısır'ın işgalinin ardından Osmanlı-Fransız ilişkilerinin barıştan savaşa d n şm  sürecinde artık  zlelerinden am nın koruyucu örtüsü kalkmış olan Osmanlı topraklarındaki Fransızların durumu incelenmektedir. Bu ereve de tutuklama ve m sadeenin amacı, bu emrin nasıl uygulandığı, Fransızların bundan kurtulmak için başvurdukları çareler açıklanmış, sonuç olarak savaş sırasında Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya karşı geliştirdiği politikada Fransız tebaa ve bunlar hakkında alınan tutuklama ve müsade kararının nasıl bir rol oynadığı değerlendirilmiştir.

1. FRANSA'NIN MISIR'I IşGALI

Mısır seferi her ne kadar Napolyon'un daha geçen bir subayken Doğu'yu ele geçirerek orada bir imparatorluk kurmayı içeren "Büyük Hayal"inin⁵ ilk adımı olarak nitelendirilebilirse de aslında bu ülkeye sahip olmak Fransa'da geçmişi daha eskilere giden bir projeydi.⁶ 18. yüzyılın

⁴ *İstanbul'un Uzun Dört Yılı (1784-1789), Taylesaniz de Hâfız Abdullah Efendi Tarihi*, (Haz. Feridun M. Emecen), Tatav Yayınları, İstanbul 2003, sf. 215. Avusturya'nın da bu savaşa Rusya'nın yanında katılacağı anlaşılınca İstanbul'daki Avusturya elçisi hakkında önce tutuklanması emri çıkmış, ancak daha sonra kendisine İstanbul'dan ayrılması için 3 gün süre tanınmış ve bu süre içinde ayrılmaması halinde tutuklanarak küreğe konulacağı, mallarının da miri için alınacağı bildirilmişti. Bunun  zerine elçi hemen bir gemiyle İstanbul'dan ayrıldı, *İstanbul'un Uzun Dört Yılı*, sf. 257.

⁵ İsmail Soysal, *Fransız İhtilali Ve Türk-Fransız Diplomasi Münasebetleri (1789-1802)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1987, sf. 161.

⁶ 1672'de Alman düşünür Leipzig, Mısır'ın Alman ve Fransızlar tarafından ele geçirilmesi projesini ortaya koymuş, 1769 yılında Duc de Choiseul, Mısır'ın Fransa'ya ihkakı projesini gündeme getirmiş, 1777 yılında

ikinci yarısında Fransa'nın Mısır'a yönelik ilgisindeki artış özellikle Yedi Yıl Savaşları (1756-1763) sonucunda Amerika ve Uzak Doğu'daki birçok sömürgesini İngiltere'ye kaptırmasıyla ilgiliydi. Bu kayıpları telafi edecek yeni sömürgeler bulmak önemliydi ve özellikle de İhtilal sonrası kurulan Direktuar Hükümetinde yeni sömürgelere sahip olmanın getireceği faydalar tartışılmaktaydı. Napolyon'un Mısır seferinin başarılı olması Fransa'ya önemli ticari potansiyeli olan bir bölgeye sahip olma fırsatı kadar özellikle İngiltere'yle mücadelesinde büyük bir avantaj sağlayacaktı. Mısır'ı almak Fransa'ya Akdeniz hakimiyetini ve burası üzerinden İngiltere'nin Hindistan'daki varlığını tehdit etme hatta ortadan kaldırma fırsatını getirecekti.⁷

Napolyon da daha Avusturya ile Campo-Formio Anlaşmasının (1797) imzalanmasından bir ay kadar önce Directoire'a yolladığı mektubunda, İngiltere'yi yenmek için Mısır'ı alma zorunluluğunun kısa bir süre sonra ortaya çıkacağını yazmıştı. Nitekim Venedik'e ait Yediada ve Arnavutluk kıyısındaki bazı limanları Fransız egemenliği altına sokan Campo Formio Anlaşmasının başarısının ardından Napolyon Mısır projesini gündeme getirdi. Bu projede Napolyon'un önemli bir destekçisi ise Mısır'ın Fransa için ideal bir sömürge olacağını savunan Dışişleri bakanı Talleyrand'dı.⁸ Napolyon ve Talleyrand'ın Mısır seferi için Direktuar hükümetini ikna etmesinden sonra Mart başında Tulon'da Mısır seferinin hazırlıklarına başlandı. Ancak hem İngiliz donanmasının seferi engellemesini hem de Osmanlı Devleti'nin hazırlık yapmasını önlemek üzere seferin hedefi gizli tutuldu ve bir yanıltma olarak saldırı İngiltere üzerine yapılabileceği gibi bir hava yaratılmaya çalışıldı.⁹

Tüm gizliliğine rağmen sefer hazırlığının Mısır üzerine olduğu yönündeki haberler Nisan başlarında Paris'te konuşulmaya hatta gazetelerde yayınlanmaya başlamıştı. Bu haberler Osmanlı Devleti'nin Paris elçisi Seyyid Ali Efendi tarafından da işitilmiş ancak konuyu Talleyrand'a sorduğunda Fransa'nın Mısır'ı hedef alan bir sefere hazırlandığı onun tarafından yalanlanmıştı.¹⁰ Fransa'nın Mısır'a saldıracağına dair haberler İstanbul'da duyulduğunda yönetim bir taraftan Seyyid Ali Efendi'den konunun doğruluğunu araştırmasını talep ederken diğer

İstanbul'daki Fransız elçisi Saint-Priest ve Mısır seyahatinden dönen Baron de Tott da Fransa'nın Mısır'ı ele geçirmesinin içeren raporlar hazırlamışlardı, bkz. Soysal, *age.*, sf. 166; Azmi Süslü, "Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri, 1798-1807", *Belleterin*, C. XLVII, Sayı. 185, 1983, sf. 260.

⁷ Enver Ziya Karal, *Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802)*, Milli Mecmua Basımevi, İstanbul 1938, sf. 36-38; Süslü, *agm.*, sf. 262-263.

⁸ Soysal, *age.*, sf. 165-166.

⁹ Karal, *age.*, sf. 51.

¹⁰ Soysal, *age.*, sf. 204-205.

tarafından da Fransa'nın İstanbul maslahatgüzarı Ruffin'den açıklama istemişti. Talleyrand aslında Ruffin'e 11 Mayıs tarihinde Mısır seferi hakkında bilgi göndermişse de bu yazı maslahatgüzarın Babıali'ye çağrıldığı 19 Haziranda henüz eline ulaşmamıştı. Bu nedenle Ruffin konuyla ilgili olarak kendisine resmi bir bilgi iletilmediğini belirtmekte birlikte Tulon'da hazırlanan donanmanın Memlük beylerini cezalandırmak ve İngiltere'nin Hindistan ticaretine zarar vermek üzere Mısır'a bir sefer yapabileceği şeklindeki kişisel kanaatini açıkladı.¹¹

Tulon'daki hazırlıklar Osmanlı yönetiminde büyük bir endişe yaratmıştı. İngiltere ve Malta dışında seferin olası hedefleri Osmanlı topraklarından Mora, Girit, Kıbrıs ve Mısır olarak tahmin edilmekteydi. Bunların dışında muhtemelen Fransa tarafından çıkarılan bir başka söylentiye göre hazırlanan donanma Osmanlı donanması ile birlikte Karadeniz'e çıkarak Kırım'ı kurtaracaklar ve daha sonra da bir ayaklandırma çıkarmak üzere Lehistan'a asker gönderilecekti.¹² Bu belirsizlik Osmanlı Devleti'nin kısa süre içerisinde etkin tedbirler almasını da önlemiştir. Her ihtimale karşı öncelikle Boğazlardaki askeri tedbirleri artıran Osmanlı yönetimi daha önceleri pek sıcak bakılmayan Rusya'nın Fransa'ya karşı ittifak teklifi üzerinde de düşünmeye başladı.¹³

19 Mayıs'ta büyük bir ordu ve donanma ile Tulon'dan yola çıkan Fransa donanmasının Mısır'dan önce ilk durağı Malta oldu. Buranın alınması Fransa'nın Akdeniz egemenliğini ele geçirmesi açısından stratejik bir öneme sahipti. Fransa'nın 12 Haziran'da Malta'yı zaptı ayrıca seferin asıl hedefinin Mısır olduğunun anlaşılmasını bir süre daha geciktirdi. İstanbul'da Fransa donanmasının nereye sefer yapacağı tartışılırken Napolyon'un Malta'yı alması endişeleri biraz giderdiyse de sona erdirmemişti. Paris'te Seyyid Ali Efendi, Talleyrand'a hala seferin hedefi ile ilgili sorular soruyor ve Talleyrand da hala son hedefin Mısır olduğunu saklıyordu.¹⁴

Fransa'da Mısır'a yapılacak seferin Osmanlı topraklarındaki Fransız vatandaşlarını zora sokacağı tahmin edilmiş olmakla birlikte sefer hazırlıklarının gizliliğini tehlikeye atmamak amacıyla vatandaşların geri çağrılması gibi tedbirlerden kaçınılmıştı. Ancak Talleyrand, 11 Mayıs'ta Ruffin'e gönderdiği yazıda Mısır seferinden sonra Osmanlı topraklarındaki Fransızların başına gelebilecek olaylara karşı tedbir alabilmesi amacıyla Mısır seferinin yapılacağını haber vermişti. Fransa'nın Mısır'a sefer

¹¹ Soysal, *age.*, sf. 208-209.

¹² Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 6, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1966, sf. 468.

¹³ Soysal, *age.*, sf. 206.

¹⁴ Soysal, *age.*, sf. 213.

yapacağı söylentileri İstanbul'da duyduğunda bu haber buradaki Fransız tüccarları da güvenliklerinin tehlikeye düşebileceği konusunda endişeye sevk etti. Fransızlara karşı havanın olumsuzlaşması üzerine Ruffin hem Osmanlı yönetiminden Fransızların korunması garantisini almayı hem de Fransız vatandaşlarının himayesini Avusturya, Hollanda, İspanya gibi devletlerin elçilerine bırakmaya çalıştı. Bu teklif Osmanlı yönetimi tarafından kabul edilmemeyle birlikte devletin Fransızların güvenliğini sağlayacağı garanti edildi.¹⁵

2. İSKENDERİYE VE KAHİRE'NİN ZABTI: FRANSIZ TEBAA-NIN MİSAFİRLİK DÖNEMİ

Malta'yı aldıktan sonra Mısır'a doğru yoluna devam eden Fransız donanması Haziran sonlarında bölgeye ulaşarak 1 Temmuz'da İskenderiye'ye çıkmış, 22 Temmuz'da ise Ehl-i Bey savaşıyla Kahire'yi ele geçirmişti. Fransa'nın 1 Temmuz'da İskenderiye'ye çıkışı İstanbul'da Kıbrıs muhassılının gönderdiği haberle 17 Temmuz'da öğrenilebilmişti. Haberin doğruluğunun teyidi de birkaç gün sonra gerçekleşti. Haberin kesinleşmesine karşın Osmanlı Devleti, Fransa'ya hemen savaş ilan etmedi. Bu, hem askeri hazırlık için zaman kazanmak hem Fransa'nın bir sonraki hamlesini öğrenmek hem de bu girişimde özellikle Fransa'nın düşmanlarıyla bir ittifak yapabileceğiydi.¹⁶

Fransa, Mısır'ı işgal etmekle birlikte Osmanlı Devleti'ni karşısına almayı da istemiyordu. Bu nedenle Mısır'ın Fransa yönetimine girmesi konusunda Osmanlı yönetimini ikna etmek üzere seferi meşrulaştırarak açıklamalara başvurular. Bu konuda ileri sürülen açıklamanın temelinde Fransa'nın Mısır'a yapacağı seferin Osmanlı Devleti'nin de işine yarayacağı düşüncesi yatmaktaydı. Fransa, Mısır seferinin asıl hedefi olarak buradaki Memlük beylerini göstermekteydi. Osmanlı otoritesini tanımayan bu beyler ayrıca İngilizlerle işbirliği yaparak Mısır'daki Fransız tüccarlarına saldırmakta, Fransa ticaretine zarar vermekteydiler.¹⁷ Bu nedenle Mısır'a yapılacak sefer Memlük beylerinin yenilmesiyle hem Osmanlı Devleti'ni hem de Fransa'yı memnun edecekti. Napolyon, sefer sırasında Mısır halkını kazanabilmek amacıyla da seferin hedefinin buradaki Memlük beyleri olduğu mesajını veriyordu. İskenderiye ele geçirdikten sonra Mısır halkına ilan edilen beyannamede de seferin Mem-

¹⁵ Soysal, *age.*, sf. 248-250. Nitekim Ruffin, 4 Ağustos'ta Napolyon'a gönderdiği yazısında Osmanlı Devleti'nin iddiali davrandığını ve Osmanlı topraklarındaki Fransızların mahalli makamların nezaretine alınarak huzurlarının sağlandığını yazmaktaydı, *age.*, sf. 236-237.

¹⁶ Soysal, *age.*, sf. 234-235.

¹⁷ Süslü, *agm.*, sf. 262-63; Soysal, *age.*, sf. 167-168, 188.

lükler üzerine olduğu vurgulanıyor ve tüm eyaletlerdeki şeyhlerin Memlüklerin mallarına, evlerine ve gayrimenkullerine el koymaları belirtiliyor. ¹⁸ Bu çerçevede Fransa ayrıca, hem Mısır halkına hem de Avrupa kamuoyuna Mısır'a girişlerinin Osmanlı Devleti'nin isteğiyle olduğu yönünde açıklamalar yapmaktaydılar. ¹⁹

Osmanlı Devleti ise Mısır'ın işgal haberi üzerine önce Mısır valisi Bekir Paşa'ya Mısır beyleriyle birlikte Fransızlara karşı mukavemet edilmesi, ardından da Şam valisine bir ordu hazırlayarak Fransızları işgal ettikleri yerlerden çıkarmak üzere Mısır'a hareketi konusunda birer emir gönderdi. ²⁰ Fransızların başka yerlere de saldıracakları düşüncesiyle Akdeniz'deki kıyı ve adalardaki idareci ve muhafızlara dikkatli olarak gerekli önlemleri almaları için emirler gönderildi. ²¹ Özellikle İstanbul'un güvenliğini sağlamak üzere Çanakkale Boğazı'ndan geçmek isteyen gemilerin kontrolü konusunda bir düzenleme yapılmasına karar verildi. Düzenleme hazırlanmaya kadar Boğaz görevlileri Çanakkale'ye gelen yabancı gemilerin dost ülke gemisi olduklarından emin olmadıkça boğazı geçmelerine izin vermeyeceklerdi. Gemilerin Çanakkale'de sıkı bir kontrolden geçirileceği İstanbul'daki yabancı elçilere de bildirilmişti. Napolyon'un Mısır'a çıkışından önce bazı Fransız gemilerine Osmanlı sularında seyri sefer için verilmiş olan izinler iptal edildi ve bu izinlerle Çanakkale Boğazı'ndan geçmek isteyen gemilere engel olunması Boğaz idarecilerine bildirildi. ²² Boğazı geçmek isteyen her gemi Sultaniye ile Sultan Hisarı kaleleri arasındaki Çömlekçi Gavur Köyüne demirleyecek, burada kalelerin zabıtları, gümrük emini ve diğer memurlar tarafından kontrol edilecek ve hangi devletin gemisiyse o devletin konsolosu veya vekilinin kefaletiyle İstanbul'a geçişine izin verilecekti. ²³ Akdeniz'deki kıyı bölgelerinin idarecilerine de Osmanlı'nın dostu olup Fransa ile savaşan İngiltere gemilerine limanların açılarak ihtiyaçlarının karşılanmasında yardımcı olunması emre dildi. ²⁴

Fransızlar İskenderiye'ye çıktıklarında buradaki Osmanlı gemilerine el koyarak, tüccarlarını tutuklayıp mallarını da müsadere etmişlerdi. Osmanlı Devleti Mısır'ın işgali haberinin ardından tutuklama ve müsadereleleri öğrendiğinde bu davranışa misilleme olarak Fransızlar Mısır'ı terk edinceye kadar geçerli olmak kaydıyla Osmanlı topraklarındaki

¹⁸ Soysal, *age.*, sf. 225.

¹⁹ *Tarih-i Cevdet*, C. 6, sf. 468.

²⁰ Enver Ziya Karal, *III. Selim'in Hatt-ı Humayunları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, sf. 49-50.

²¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Cevdet Hariciye, Belge No: 3278 (2 Ağustos 1798).

²² BOA, Cevdet Hariciye, Belge No: 9319, (15-23 Temmuz 1798).

²³ *Tarih-i Cevdet*, C. 6, sf. 543-545.

²⁴ Soysal, *age.*, sf. 239.

Fransızlar içinde bir takım tedbirleri uygulamaya başladı. İlk olarak 6 Ağustos'ta Fransa ile resmi iletişime son verildi, elçilik binasındaki Fransa arması kaldırılarak elçi, maiyeti ve İstanbul'daki diğer Fransızların evlerinden çıkmaları yasaklandı. Taşradaki Fransa konsolos ve vatandaşlarının da evlerinde nezaret altına alınmaları, kimseyle haberleşmeleri, mallarını tasfiye etmemeleri, ticaret yapmamaları, gemilerinin limanlarda tutulması ve buna uymayanların tutuklanması emredildi. Ancak Napolyon'un Kahire'deki Müslüman halkın canına ve malına dokunmaması dikkate alınarak bu yaptırımların Fransızların güvenlikleri için olduğu, kendilerine kötü davranılmayacağı ve onların Osmanlı Devleti'nin *misafiri* oldukları belirtilmişti.²⁵ Bu konuda çeşitli bölgelere gönderilen yazılarda da Napolyon'un İskenderiye'ye saldırarak buradaki Osmanlı tebaasını ve gemilerini tutukladıkları bilgisi verildikten sonra Fransızların bunlara nasıl muamele edecekleri belli oluncaya kadar tutuklu Osmanlılar ve mallarına bedel olarak Osmanlı topraklarındaki Fransızların kendilerine ve mallarına zarar gelmeyecek şekilde buldukları yerde "*misafireten tevkif*" edilerek güvenliklerinin sağlanması emredilmekteydi.²⁶ Böylece Osmanlı Devleti, Mısır'a saldırarak *dostluk ve iyi niyet* sözünü çiğneyen Fransa'ya ahidnameyle tanıdığı hakları askıya alarak Fransız tebaayı gözetim altına aldı.

3.OSMANLIDEVLETİ'NİN FRANSA'YA SAVAŞ İLANI: MİSAFİRLİKTE REHİNLİĞE

Osmanlı Devleti, 1 Ağustos'ta Amiral Nelson komutasındaki İngiliz donanmasının Ebukır'da Fransız donanmasını yaktığını Rodos müteselliminin gönderdiği haberle 20 Ağustos'ta öğrendi. Fransa'nın Ebukır'da uğradığı ağır yenilgiden sonra Osmanlı yönetimi bu ülkeye savaş ilanı hazırlıklarını hızlandırdı. 2 Eylül'de Fransa'ya savaş ilanının vacip olduğunu içeren fetva çıktı. Aynı gün Babıali'ye çağrılan Ruffin'e Fransa'nın Mısır'ı istila ederek anlaşmanın ihlal edildiği gerekçesiyle Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya savaş ilan ettiği bildirildi ve elçi maiyetiyle birlikte Yedikule'ye hapsedildi.²⁷ Ancak savaş ilanın ardından Ruffin ve maiyeti dışında Osmanlı topraklarındaki tüm Fransız konsolos ve tebaa-

²⁵ Soysal, *age.*, sf. 225, 251.

²⁶ BOA, Cevdet Hariciye, Belge No: 7611, (19 Ağustos 1798); Cevdet Hariciye, Belge No: 3278, (7 Eylül 1798). Soysal da, Fransa'nın Mısır'ı istilasının Osmanlı'nın Müslüman halkı arasında öfkeye neden olmakla birlikte Fransızlara karşı kötü davranıldığı yönünde bir bilginin bulunmadığını aksine bazı Fransa konsoloslarının Babalinin emrine uygun olarak Fransızlara misafir gibi davrandığı yönündeki raporları bulunduğunu belirtmektedir, bkz. *age.*, sf. 252.

²⁷ Soysal, *age.*, sf. 243-244, *Tarihî Cevdet*, C. 6, sf. 473. Azmi Süslü, Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya savaş ilanının 9 Eylül'de, Ruffin ve maiyetinin tutuklanmasının ise 12 Eylül'de olduğunu belirtiyor, *agm.*, sf. 264.

sının da tutuklanarak; bunların elbiseleri dışındaki tüm mal, eşya ve nakitlerine hazine için el koyulması da emredildi.²⁸

Osmanlı Devleti'nin 9 Eylül'de İstanbul'daki yabancı elçiliklere Fransa'ya savaş ilanının nedenini açıklamak üzere gönderdiği beyanname de Fransızlar için alınan tutuklama ve müsadere kararının gerekçeleri de belirtilmekteydi. Bu beyanname de sefaret heyetinin tutukluluğu Paris'teki Osmanlı sefiri ve maiyetinin güvenliğine karşı bir tedbir olarak, diğer Fransızların tutuklanması ve mallarının müsadere ise Fransa'nın Mısır'daki Osmanlı tebaasına davranışına bir misilleme olarak açıklanmaktaydı. Buna göre Fransız elçisi ve maiyeti, Paris'teki Osmanlı elçiliği mensuplarıyla değiştirilinceye kadar Yedikule'de tutuklu kalacaklar, diğer Fransa konsolos ve tüccarları ise Mısır'da Fransızlar tarafından tutuklanan Osmanlı donanma gemileriyle mürettebatının ve Osmanlı tüccarlarının serbest bırakılarak, mal ve gemileri iade edilinceye kadar tutuklu kalarak malları da müsadere edilecekti.²⁹

Maurice Herbet, Paris'teki ilk daimi temsilci Seyyid Ali Efendi'nin elçilik dönemini inceleyen kitabında bu savaş sırasında Osmanlı Devleti'nin Ruffin'i tutuklamasını insan haklarına aykırı bir davranış olarak nitelendirmiştir. Sosyal da bu dönemde artık savaş sırasında düşman devletin temsilcisinin tutuklanmasının Avrupa'da yaygın bir adet olmayıp, devletler hukukunun bunu kabul etmediğine dikkat çekmektedir.³⁰ Bu konuda Osmanlı Devleti'nin Fransa elçisini tutuklaması konusunda 8 Eylül 1798 tarihli, yani beyannamenin ilanından bir gün öncesine ait bir belge oldukça dikkat çekicidir. Bu belgede Osmanlı Devleti'nin Mısır'ın işgalinden sonra ittifak görüşmelerine başladığı Rusya ile İngiltere elçilerinin Osmanlı topraklarındaki Fransızlara yapılacak muamele hakkında görüşleri açıklanmaktadır. Özellikle Rusya elçisinin Osmanlı Devleti'nin resmi temsilciler dahil Fransızların tutuklanması ve mallarının müsadere kararını eleştirmek bir yana uygulamanın nasıl yapılması gerektiğiyle ilgili tavsiyeleri olmuştur. Bu yazıda Rusya elçisi müsadere konusunda Fransızların mallarına çoktan el konulması gerektiğini; çünkü Rus ve İngiliz tüccarları da dahil olmak üzere bu durumdan faydalanmak isteyen tüccarların Fransızlardan mallarını çoktan satın almış olduklarından artık geç kalındığını belirtmekteydi. Tutuklamalarla ilgili olarak ise tam da Osmanlı Devleti'nin beyanname de yaptığı açıklamaya

²⁸ BOA, Cevdet Hariciye, Belge No: 4455, (4 Eylül 1798); Cevdet Hariciye, Belge No: 2443, (Eylül 1798); Cevdet Hariciye, Belge No: 906, (Eylül 1798).

²⁹ Beyanname için bkz. Maurice Herbet, *Fransa'da İlk Daimi Türk Elçisi "Moralî Esseyit Ali Efendi" (1797-1802)*, (Çev. Erol Üyepazarcı), P Yayınları, İstanbul 1997, sf. 196-203.

³⁰ Herbet, *age.*, sf. 148; Soysal, *age.*, sf. 247.

uygun olarak Seyyid Ali Efendi ile maiyetine karşılık Ruffin ve İzmir konsolosu gibi muteber Fransızların rehin olarak tutuklanmaları gerektiğini tavsiye etmektedir. Osmanlı Devleti'nin güvenliği için tutuklular kendi evlerinde değil başka yerlerde, özellikle de İstanbul dışındaki yerlerde hapsedilmeliydiler. İngiltere elçisi ise tutuklanan Fransızların gemilere konularak başka yerlere gönderilmesinin, bunları korumaya yeterli asker bulmanın zor olması nedeniyle yolda tutukluların gemiyi zorla bir yere yanaştırıp kaçabilecekleri uyarısını yapmıştı.³¹

Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya savaş ilanıyla en son 1740 yılında imzalanan ahidname resmen geçerliliğini yitirmiş ve başlayan savaşla birlikte Fransız tebaanın Mısır'ı işgalinden sonra başlayan *misafirlik* dönemi sona ermiştir. Osmanlı Devleti'nin tutuklama emrini verdiği Fransızlar bundan sonra savaşın sonuna kadar Fransa'nın elindeki Osmanlı tebaasının güvenliklerinin sigortası olarak görülmüştür. Ancak Osmanlı yönetimi gerek resmi temsilciler gerekse diğer sivil tutukluları Mısır'da veya Akdeniz'de savaş esnasında yakalanan Fransız askerlerinden ayrı tutarak savaş esiri kabul etmemiştir. Tutuklama ve müsadere emrini uygulanmasıyla ilgili olarak gönderilen belgelerde tutuklu Fransızların *savaş esiri* değil, *rehin* oldukları özellikle belirtilmekteydi.³²

Savaş ilanından sonra Osmanlı Devleti'nin Rusya ve İngiltere ile ittifak çalışmaları da hız kazandı. Rusya aslında daha Mısır seferinden önce, Campo Formio Anlaşmasıyla Yediada ve Arnavutluk'ta toprak kazanan Fransa'nın Balkanlar'da kendi nüfuzunu sarsıcı adımlar atmasından endişelenerek Osmanlı Devleti ile yakınlaşmaya çalışmıştı. Tolon limanındaki donanma hazırlığının Osmanlı topraklarını hedef aldığını ileri süren Rusya'nın Osmanlı yönetimine ittifak çağrısı ise Osmanlı Devleti'nin bu ülkeye güvensizliği nedeniyle kabul edilmemişti. Ancak Fransa'nın Mısır'ı işgali üzerine Osmanlı Devleti 28 Temmuz'dan itibaren hem Rusya hem de İngiltere ile ittifak görüşmelerine başladı ve 23 Aralık'ta Rusya ile 5 Ocak'ta da İngiltere'yle ittifak yapıldı.³³ Osmanlı Devleti, toprakları Fransa'nın saldırısına uğrayan Sicilya teyn ile de 21 Ocak 1799'da bir anlaşma imzaladı.³⁴

Osmanlı Devleti, daha önceki savaşlarda olduğu gibi Garp Ocaklarına da Fransız gemilerini yakalama, batırma ve içindekileri de esir et-

³¹ BOA, HAT, Belge No: 241/13524, (8 Eylül 1798).

³² BOA, HAT, Belge No: 241/13537, (3 Haziran 1799); Vedat Turğut, *208 Numaralı Mühime Defterinin Transkripsiyon ve Tahlihi 1798-1800 (H 1213-1215)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2006, sf. 184, 188.

³³ Soysal, *age.*, sf. 257-263. Azmi Süslü, Rusya ile ittifak tarihini 31 Aralık 1798, İngiltere ittifakının tarihini de 1 Ocak 1799 olarak vermektedir, bkz. *agm.*, sf. 264.

³⁴ BOA, Cevdet Hariciye, Belge No: 1661.

mek üzere Akdeniz'e korsan gemisi göndermelerini emretmişti.³⁵ Ocak gemilerinin Osmanlı Devleti'nin dostu, Fransa'nın düşmanı olan İngiliz gemilerine dostlukla davranmaları ve Fransızlara karşı birlikte hareket etmeleri isteniyordu. Cezayir Ocağı beylerbeyine gönderilen bir emirden anlaşıldığı üzere Fransızların tutuklanarak mallarına el konulması emri Cezayir'de de uygulanacaktı.³⁶

4. TUTUKLAMA VE MÜSADERE EMRİNİN UYGULANACAĞI FRANSIZLAR

Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya verdiği ahidnameler 16. yüzyıldan itibaren Fransızların Osmanlı topraklarına serbestçe gelip giderek bu ülkede kalmaları için hukuksal zemini hazırlamıştı. Bu dönemden itibaren Akdeniz ve Osmanlı ticaretinde önemli bir paya sahip olan Fransızlar da başta İstanbul, İzmir, Halep vb. gibi önemli ticaret merkezlerinde oldukça kalabalık bir gurup oluşturdular. Ancak bu gurup aslen Fransız olanlar dışında ahidnamelerde tanınan himaye hakkı sayesinde aslında başka devletin tebaası iken Fransa koruması girmiş olan kişilerin de eklenmesiyle daha da büyümüşü. Osmanlı Devleti, tutuklama ve müsadere emrinin uygulanmasında bunlar arasında bir ayırım yapmayarak emri sadece aslen Fransız olanlara değil, "*ana tabi olanlar*" yani Fransa himayesine girmiş olan herkese uyguladı.³⁷

Fransızlar ise emrin uygulanmaya başlamasıyla tutuklanmaktan kurtulmak için çareler aramaya başlamışlardı. İstanbul'da bazı Fransızların başkalarının yanına sığınarak gizlenmeye çalıştıkları tespit edilmişti. Bunun üzerine 16 Eylül'de Galata ve çevresinde tellallarla Fransızların 5 gün içinde Fransız Sarayı'na giderek teslim olmaları aksi takdirde hem saklananlar hem de onları saklayanların hırsız kabul edilerek kürek cezasına çarptırılacakları ilan edildi.³⁸ Fransız tebaası için tutuklanma ve mallarının müsadereinden kurtulmanın daha güvenli bir yolu ise savaşın başlamasının ardında amânın kuryucu örtüsünün kalkmasıyla tehlikeli hale gelen Fransa tabiiyetinden kaçarak başka bir devletin koruması altına girmekti. Nitekim emrin duyulmasıyla birlikte birçok Fransızın Hollanda, Avusturya ve İngiltere elçi veya konsoloslarına başvurarak onların koruması altına girmiş olmaları idarecilerin bu emri uygu-

³⁵ BOA, HAT, Belge No: 155/6509-A, (22 Kasım 1799).

³⁶ Ocak gemilerinin Osmanlı Devleti'nin müttefiki olan devletlerin gemilerine saldırmaları emredilmiş olmasına rağmen Cezayir gemilerinin İngiltere ve Sicilya'nın gemilerine saldırdıkları tespit edilmişti, BOA, Cevdet Hariciye, Belge No: 2655, (Mart 1800).

³⁷ BOA, Cevdet Hariciye, Belge No: 1202, (22 Eylül 1798).

³⁸ BOA, HAT, Belge No: 249714140, (16 Eylül 1798).

lamalarına engel olmuştu.³⁹ Osmanlı Devleti her ne kadar savaş ilanından sonra başka bir devletin himayesine altına girenlerin tespit edilerek hapse dilmeleri ve mallarının müsadere edileceğini ilan ettiyse de mevcut örnekler birçok kişinin bu yolla uygulamadan kurtulduklarını göstermektedir.⁴⁰

Birçok Fransız aslında kral taraftarı oldukları ve mevcut Fransız hükümetini desteklemedikleri, bu nedenle de uzun süre önce başka bir devletin tabiiyetine geçmiş olduklarını ileri sürerek bu ülkelerin elçileri aracılığıyla serbest bırakılmayı istemişti. Gerçekten de Fransız ihtilalinin Osmanlı topraklarındaki Fransızlar arasında ayrıştırıcı bir etkisi olmuştu. 1792 yılında Fransız hükümetinin görevlendirdiği heyetle birlikte Osmanlı'ya yapılan bir inceleme gezisine katılan Olivier, İstanbul'daki Avrupalıların ihtilale tepki olarak Fransızlara kötü davranmalarının dışında buradaki Fransızların da birbirlerinden ayrıldıklarını ve birçok Fransızın yabancı devletlerin himayesine girdiklerini anlatmaktadır.⁴¹ Osmanlı Devleti, tutuklamaların Mısır'ın işgalinden sonra yabancı devletlerin himayesine girmiş olanlar da dahil olmak üzere tüm Fransızlara uygulanacağını açıklamışsa da İstanbul'daki elçilerin özellikle kral yanlısı oldukları gerekçesiyle bazı Fransızları himayelerine alma ısrarları karşısında tutumunu yumuşatmak ve bunların serbest bırakılmasına izin vermek zorunda kaldı.

İngiltere elçisi ihtilal döneminde Kral taraftarı olan iki Fransız'ın İstanbul'daki elçiliklerine iltica ederek patente almak suretiyle İngiltere himayesine girdikleri halde Fransa'daki akrabalarına bir zarar gelmesinden çekindikleri için Fransa kokartı takarak do laştıklarını, bu nedenle tutuklandıklarını ve mallarına da el konulduğunu söyleyerek bunların kendisine iadesini talep etmişti. Reisülküttap tarafından birkaç kez reddedilen teklifini en sonunda padişaha ileten elçinin talebi padişah tarafından kabul edildi ve tutukluların elçiye teslimine izin verildi.⁴²

Sicilyateyn elçisi de Fransız olduğu için tutuklanan ancak aslında 6 yıl önce Sicilyateyn himayesine girmiş ve 2 yıl önce Kıbrıs'taki Sicilyateyn konsolosluğunda kançılıryacılık görevine başlamış olduğunu iddia ettiği Lazer Roston'un serbest bırakılmasını istemişti. Lazer Roston, İstanbul'a gelmek üzere bindiği gemi Sakız'da mola verdiğiinde burada Fransa konsolosunun ikamet ettiği binanın yanındaki Frenk rahiplerinin manastırında kaldığı sırada buradaki rahiplerle birlikte tutuklanarak

³⁹ Turğut, a.g.t., sf. 84-85.

⁴⁰ BOA, Cevdet Hariciye, Belge No: 1418, (20 Kasım 1798).

⁴¹ Olivier, *Türkiye Seyahatnamesi*, (Çev. Oğuz Gökmen), Ayyıldız Matbaası, Ankara 1977, sf. 8-12.

⁴² BOA, HAT, Belge No: 223/12431, (3 Haziran 1799).

hapse dilmışti. Elçi Don Konstanti Ledolü'nün Fransa kralı taraftarlarından olduğunu ö zellikle belirttiği Lazer Roston'a kefil olduğunu belirterek kendisine teslimi talebi kabul edilerek tutsak İstanbul'a getirilmışti.⁴³

Elçilerin, Kral taraftarı oldukları için kendi tabiiyetlerine geçtiklerini belirttikleri bu kişilerin serbest bırakılması taleplerinin kabulünde bu nazik ortamda ö zellikle aralarında mütefiklerinin de bulunduğu devletleri kırmama isteği etkili olmuştur. Nitekim Sicilyateyn elçisinin kefilliği üzerine serbest bırakılarak elçinin himayesine verilen bir başka Fransız, Filor Kavil hakkında ne Sicilyateyn tabiiyetine girmiş olması ne de kral taraftarı olması gibi bir durumdan söz edilmemektedir.⁴⁴ Ancak Kral taraftarlığı ve Cumhuriyet Hükümetine karşı olmanın Osmanlı Devleti tarafından da ayrıcalıklı bir tutum takınılmak istenen Fransızlar için bu tavrı meşrulaştıran bir gerekçe olarak kullanıldığı görülmektedir. Nitekim Osmanlı-Fransa Savaşı sırasında Tersane-i Amire'de görevli bazı Fransız gemi yapım ustaları bulunmaktaydı ve savaşın başlamasıyla birlikte bunların durumu da önem kazanmışti.⁴⁵ 1799 Martında bunlardan bazılarının gitmelerine izin verilmişse de başmühendis Birun ile mimarı Benuva'nın Fransız hükümeti ile aralarının iyi olmaması gerekçesiyle tersane de istihdamlarının devam etmeleri kararı alınmıştır.⁴⁶

Campo Formio Anlaşması sonucu Fransa egemenliğine giren Venedik topraklarında yaşıyanlar için ise durum değişiklik göstermiştir. Fransa, bu anlaşma ile Venedik'in Adriyatik kıyılarındaki toprakları ile Korfu, Zanta, Kefalonya, Saint-Maure, Cerigo, Paksos ve İthaki adalarını ele geçirmişti. Ancak Osmanlı ile Rusya donanmaları 5-7 Ekim 1798'de Yediada'yı Fransa'dan almış, Tepedelenli Ali Paşa da Fransa'nın Preveze, Pargo gibi Adriyatik kentlerini ele geçirmiş ve Kasım ayında kuşatılmaya başlayan Korfu'nun komutanı da 5 Mart 1799'da adayı teslim

⁴³ BOA, Cevdet Hariciye, Belge No: 8351, (26 Ocak 1799) ve Cevdet Hariciye, Belge No: 1282, (12 Nisan 1799). Halep'te ikamet eden bir Fransız tüccarın da Fransa hükümetine taraftar dmadığı gerekçesiyle serbest bırakılarak İsveç elçisine teslimine dair bir emir çıkmışti. Ancak bu tüccarın serbest bırakılmasında da Halep'teki İngiliz konsolosu devreye girmiş ve bu tüccarın aynı zamanda İstanbul'daki Rusya tercümanının da akrabası olduğu belirtilmişti, Turğut, *ag.t.*, sf. 132. İzmir'de tutuklanan iki Fransız Prusya elçisinin, Selanikte tutuklanan bir Fransız da İspanya elçisinin girişimleriyle serbest bırakılmışti, bkz. *ag.t.*, sf. 195, 213.

⁴⁴ Sicilyateyn elçisinin, Fransız sarayında tutuklu olan bu tüccarın namuslu biri olduğuna dair kefalliği üzerine Filor Kavil serbest bırakılarak elçinin himayesine verilmesine izin verildi, BOA, Cevdet Hariciye, Belge No: 8378, (19 Nisan 1799).

⁴⁵ 1770 yılında Çeşme'de Osmanlı donanmasının Ruslar tarafından yakıldığı savaşın ardından yeni ve modern bir donanma duşturmak üzere başlatılan çalışmalarda Avrupalı gemi yapım uzmanlarından da yararlanılmışti. Bu amaçla Tersane-i Amire'de istihdam edilenler arasında Fransızlar da vardı. Bu konuda bkz. İdris Bostan, "Osmanlı Bahriyesinin Modernleşmesinde Yabancı Uzmanların Rolü, 1785-1819", *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006, sf. 208-210.

⁴⁶ BOA, HAT. Belge No: 155/6512-B, (16 Ağustos 1799).

etmişti.⁴⁷ Böylece Osmanlı Devleti, Mısır'ın işgali sırasında Fransa tabiiyetindeki Yediada halkını, burada Fransa hakimiyetinin sona ermesinden sonra kendi tebaası olarak kabul etti. Bunların Osmanlı reayası olmak üzere cizye evrağı almaları yeterli olmuştu ve hatta bu kişilerden isteyenler donanmada görev alabileceklerdi.⁴⁸ Bu şekilde artık Osmanlı reayası kabul edilen bu adaların halkı Fransız tebaası oldukları gerekçesiyle tutuklanamayacak ve malları müsadere edilmeyecekti. Nitekim Tersane-i Amire yakınında el konulan bir geminin sahibinin Kefalonya adasından olduğu anlaşılınca el konularlar kendisine iade edilmişti.⁴⁹

Savaş sırasında Fransa'ya tabi oldukları gerekçesiyle tutuklama ve müsadere emrinin uygulandığı bir başka grup da aslında Osmanlı tebaası olan zımmilerdi. Zımni reaya ahidnamelede yabancı devletlere tanınmış olan haktan faydalanarak tercümanlık, hizmetkarlık gibi görevlerle yabancı devletlerin himayesine girmekteydiler. Bu sayede himayesine girdikleri devletlerin tebaasına tanınan ayrıcalıklardan faydalanabiliyorlar, özellikle mali açıdan Osmanlı Devleti'ne ödemeleri gereken birçok vergiden kurtuluyor, ticarete Osmanlı tebaasına göre daha az vergi ödeyerek avantajlı bir konum elde ediyorlar, en önemlisi ise Osmanlı egemenlik alanından çıkıyorlardı.⁵⁰ Osmanlı Devleti, zamanla yabancı devletlerin kendilerine izin verileden çok daha fazla sayıda zımni reayayı çeşitli görevlerle himayelerine almaları karşısında III. Ahmet'in padişahlığından itibaren bu uygulamanın suiistimalini engellemeye çalışmışsa da başarılı olamamıştı.⁵¹ Nitekim bu şekilde zımni reayayı himayesine almış olan devletler arasında Fransa da vardı ve Osmanlı-Fransa Savaşının başlamasıyla birlikte bu zımmiler hakkında nasıl bir karar alınacağı önem kazandı. Osmanlı Devleti, Fransa temsilciliklerinden tercümanlık, hizmetkarlık gibi görevleri yapmak üzere berat, ferman, patente gibi belgeler alan zımmileri de *Fransa tabiiyetine* giren kişiler olarak kabul etti ve dolayısıyla tutuklama ve müsadere emri bu

⁴⁷ Soysal, *age.*, sf. 164, 276-277.

⁴⁸ Turğut, *a.g.t.*, sf. 205.

⁴⁹ BOA, Bâb-ı Defteri, Baş Muhasebe Kalemi Defterleri (D.BŞM.d), D. No: 6741, sf. 5. Kıbrıs'ta bulunan Kefalonyalı bir tüccarın, buradaki idarecilerin kendisine Fransız olduğu iddiasıyla müdahale ettikleri yönündeki şikayeti üzerine bu yetkililere Kefalonya'nın Osmanlı idaresi altına girmiş olması nedeniyle tüccara ve mallarına dokunulmamasını içeren bir emir gönderildi, Turğut, *a.g.t.*, sf. 164.

⁵⁰ Yabancı devletlerin himayesine giren zımmilerin elde ettikleri avantajlar konusunda bkz. Cihan Osmanağaoğlu Karahasanoğlu, "Zımni Esnaf ve Tacirlerin Yabancı Devlet Vatandaşlığı İddialarının Osmanlı Hukukuna Etkisi", *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Esnaf ve Ticaret*, (Der. Fatmagü Demirel), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2012, sf. 106-112; Ali İhsan Bağış, *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler*, Turhan Kitabevi, Ankara 1998, sf. 28-41.

⁵¹ Osmanağaoğlu Karahasanoğlu, *agm.*, sf. 113.

kişilere de uygulandı.⁵² Ancak daha sonra Fransız himayesindeki zımmilerin ellerindeki berat ve fermanları iade ederek tekrar cizye kağıdı almaları halinde eskiden olduğu gibi reaya statüsüne girecekleri kabul olundu.⁵³ Ancak cizye kağıdı alarak yeniden Osmanlı tabiiyetine girme ve böylece tutuklama ve müsadereden kurtulma yolu sadece ticaretle uğraşmayan zımmiler için tanındı. Fransa himayesinde olup da tercümanlık ve hizmetkarlıkla yetinmeyerek ticaretle uğraşan zımmilerin de diğer Fransızlar gibi elbiseleri dışında tüm mal ve eşyaları miri için zapt edilecekti.⁵⁴

Bu durumdaki zımmiler de diğer Fransızlar gibi başka devletlerin himayesi altına girerek uygulamadan kurtulmayı denebilir. Selanik'te evleri mühürlenmiş üç zımmi için İngiltere, Prusya ve İsveç konsolosları bunların kendi tercümanları olduklarını iddia ederek korumaya çalıştıklarında bu elçilerin verdikleri beratların tarihinin Mısır'ın işgalinden sonrasına ait olması nedeniyle emrin bu üç kişiye uygulanmasına karar verilmişti.⁵⁵ Ancak bir başka örnekte ise Fransa himayesinde olduğu için mallarına el konulmuş olan Sergiz adlı zımminin tercümanlık beratı alarak kendi himayesine girdiğini söyleyen İngiltere elçisinin bu kişinin mallarının iadesi talebi en sonunda "*devleti hatırına*" kabul edilmiştir.⁵⁶

Mısır Savaşı sırasında, bir taraftan Avrupa'da da savaşıyan Fransa'nın Hollanda'ya üstünlüğünü kabul ettirmesi Osmanlı Devleti'nin bu ülke ile olan ilişkisini ve Osmanlı topraklarındaki Hollandalıların durumunu da etkiledi. Osmanlı yönetimi Hollanda'nın "*kerhen*" de olsa savaş halinde olduğu Fransa'ya tabi olması üzerine topraklarındaki Hollandalılar hakkında Fransızlar gibi hapis ve mallarının müsaderesi değilse de ülkeden ayrılmaları kararını aldı. İstanbul'daki Hollanda elçisine ülkesinin Fransa'dan ayrıldığı zaman eski dostluğun kaldığı yerden devam edeceğini belirtilerek en kısa zamanda İstanbul'dan ayrılması bildirildi. Sadece elçi değil Osmanlı topraklarındaki diğer Hollanda konsolos ve tüccarlarının da ülkeden ayrılmaları emredilmişti. Tercüman ve hizmetkar

⁵² Bu şekilde Bozcaada'da Fransız konsolosunun tercümanı olan Kamilikçoğlu Yorgaki voyvoda konağındaki bir odaya hapsedilmişti, BOA, Cevdet Hariciye, Belge No: 310, (4 Eylül 1798).

⁵³ BOA, Cevdet Hariciye, Belge No: 320, (11 Ekim 1798); Cevdet Hariciye, Belge No: 2443, (Eylül 1798). Bu emrin ardından Fransa konsoloslugu bulunan kentlerin idarecilerine bu konsolosluklarda görevli tercüman ve hizmetkarların isimleri gönderilerek bunların ellerindeki berat ve emirlerin alınarak cizye kağıdı verilmek suretiyle yeniden reaya statüsüne indirilmeleri için emirler gönderildi. Bu kişilerin konsolosluk bölgesi dışına çıkmış olmaları halinde ise yolculuk yaptıkları bölgelerin idarecileri tarafından yed hükümeti ellerinden alınarak kendilerine cizye kağıdı verilecekti, Turğut, a.g.t., sf. 80-83.

⁵⁴ BOA, Cevdet Hariciye, Belge No: 1403, (26 Kasım 1798); Cevdet İktisat, Belge No: 1361, (22 Aralık 1798).

⁵⁵ Turğut, a.g.t., sf. 140.

⁵⁶ Turğut, a.g.t., sf. 154.

olarak Hollanda tabisi olan zımmiler de ellerindeki berat, ferman gibi belgeleri teslim edip cizye kağıdı olarak yeniden reaya statüsüne döndüler.⁵⁷

5. TUTUKLAMA VE MÜSADERE EMRİNİN UYGULANMASI

Savaş ilanının ardından İstanbul'da Ruffin'in sefaret maiyeti ile birlikte Yedikule'de, diğer Fransızların da Galata'daki Fransız sarayında tutuklanmaları, Haliç'teki Fransız gemilerinin hareketlerini önlemek üzere liman nazırı tarafından dümenlerinin alınması ve Fransızların ev, dükkan ve gemilerdeki mallarının miri için müsaderesi emredilmişti. İstanbul'daki Fransız mallarının müsaderesiyle defter emini görevlendirilmişti ve kendisine divan-ı hümayun ve baş muhasebenden atanan kaptipler, divan-ı hümayun tercümanının atadığı tercüman ve gümrük emininin atadığı bir mübaşir yardım edeceklerdi. Galata'daki Fransız sarayında bulunan tüccar malı ve nakit, tutuklanan Fransızların ev, dükkan, mahzen gibi mekanlarındaki ve gemilerdeki tüm mal, eşya, alet-edevat, top v.b. hepsi sahiplerinin ismiyle birlikte defterlere kaydedildikten sonra zapt edilecekti.⁵⁸

İstanbul dışındaki diğer bölgelerde de Fransız konsolosları, vekilleri ve Fransız tüccarlar tutuklanarak uygun mekanlara konulacaklar ve elbiseleri dışında ticari mal, eşya ve nakitleri Mısır'daki Müslümanların eşyalarına bedel olarak bölge kadısı tarafından defterleri tutularak zapt edildikten sonra güvenilir bir yere konulacak ve zabıt defterleri İstanbul'a gönderilecekti.⁵⁹ Kıyı ve ada idarecilerine de limanlardaki Fransız bandıralı tüm gemilere el konularak içlerindeki Fransızların tutuklanması emredilmişti. Sadece Fransız bandıralı gemiler değil, başka devletlerin gemilerinde taşınan Fransız tüccarının malları da unutulmamıştı, tespit edildiklerinde bunlara da el konulacaktı. Fransız kiliselerinde Fransızlara ait mal ve paranın bulunması durumunda bunlar da zapt edilecekler, ancak bunun dışında kiliselere müdahale edilmeyecekti.⁶⁰ Taşra bölgelerinde müsader edilen eşya ve mallardan değerli olanlar aynen, değerli olmayanlar ise müzayedeyle satılarak parası İstanbul'a gönderilecekti.⁶¹ Malların satışından sonra, önce müzayede sırasında yapılan masraflar düşüldüğü or ve ardından kalan para İstanbul'a gönderiliyordu.⁶²

⁵⁷ BOA, Cevdet Hariciye, Belge No: 264, (8 Mart 1799); Cevdet Hariciye, Belge No: 1309, (22 Mart 1799).

⁵⁸ BOA, Cevdet Hariciye, Belge No: 4455, (4 Eylül 1798).

⁵⁹ BOA, Cevdet Hariciye, Belge No: 2443, (Eylül 1798) ve Cevdet Hariciye, Belge No: 906, (Eylül 1798).

⁶⁰ Turğut, a.g.t., sf. 70-72, 86.

⁶¹ Turğut, a.g.t., sf. 133.

⁶² BOA, D.BŞM.d, D. No. 6741, sf. 8.

Fransız tebaanın mevcut mal, eşya ve nakitlerinden başka ayrıca Osmanlı tebaasında olan alacakları da tespit edilerek tahsil edilmeye çalışılmıştı. Edirne'deki Fransızlardan Pelid'e borcu olan Nacooğlu İstefani adlı zımmının İstanbul'da İngiliz elçisinin sarayında olduğu tespit edilince para burada tahsil edilmişti. Ancak yine Pelid'e borcu olan Domeniko adlı zımmının Fransa tabiiyetinde olmasından dolayı ev ve dükkanının miri için zapt edilmiş olması nedeniyle para kendisinden tahsil edilememişti.⁶³ Yine bir Fransız tüccarın Bükreş'te ikamet eden Tarnoví den 25 bin kuruş alacağı olduğu tespit edilince, Eflak voyvodasına bu meblağın o sırada ölmüş olan Tarnoví'nin terekesinden tahsil ederek İstanbul'a göndermesi istenmişti.⁶⁴

Tutuklama ve müsadere aslında Fransız tabiiyeti ile bir ilgisi olmayan fakat Fransızlarla çeşitli şekilde iş ilişkisine girenleri de etkiledi. Bir Osmanlı tüccarı ticari işlerine yardımcı olması amacıyla Mora'da yaşayan Acinikola'yı işine ortak etmiş, ancak bu tüccarın mallarının bulunduğu Mora'daki mahzeni beratla Fransa'ya tabi olan Acinikola'nın malı diye mühürlenmişti. Tüccar daha sonra beratını teslim ederek cizye kağıdı alan Acinikola'nın bu mahzenle bir ilgisi olmadığını belirterek içinde İngiltere'ye gönderilmek üzere bekleyen malları olan mahzeninin mührünün kırılarak kendisine iadesini talep etmekteydi.⁶⁵ Bir başka örnekte ise İpsaralı Todori Corci'nin el konulan gemisinde bulunan Fransız olmayan tüccarların malları da müsadere edilmişti.⁶⁶ Osmanlı Devleti bu tür yanlışlıkların düzeltilmesi amacıyla Fransız malı diye zapt edilen mal ve eşyalardan aslında başka devletlerin tebaasına ait olanların tespit edilmesi için İstanbul'da 4 tüccar görevlendirdi.⁶⁷ Bu memurlar Fransız tabiiyeti ile ilgisi olmadıkları halde malları müsadere edilenlerin müracaatı üzerine bir inceleme yaparak iddiaları doğru ise kendilerine ait mallar iade etmekteydiler.⁶⁸ Müsadere edilen malın satılmış olması halinde parası sahibine ödenmekteydi.⁶⁹

⁶³ BOA, Cevdet Hariciye, Belge No: 1403, (13Aralık 1798).

⁶⁴ Turğut, *a.g.t.*, sf. 98.

⁶⁵ BOA, Cevdet İktisat, Belge No: 1361, 22 Aralık 1798.

⁶⁶ BOA, D.BŞM.d, D. No. 6741, sf. 6. Sakız limanında asıl sahibi Trablusgarplı bir tüccar olan bir gemi, kaptanı Fransız olduğu için Fransa gemisi diye el konularak müzayede ile satılmıştı, Turğut, *a.g.t.*, sf. 141.

⁶⁷ Bu memurlardan Nikola veled Dimitri yaptığı hizmet karşılığında kendisi ve oğlu için muafiyet talep etmişti, BOA, HAT, Belge No: 257/14735, (13 Mayıs 1801).

⁶⁸ Kıbrıs'ta Fransa gemisi diye el konulan geminin Akka tüccarına ait olduğu anlaşılınca sahibine iade edildi, BOA, D.BŞM.d, D. No. 6741, sf. 8.

⁶⁹ Galata'da Saatçi Hanında ikamet eden Penel adlı tüccarın müsadere olan eşyası arasında Çukadar İbrahim'in tamir için kendisine verdiği saatine de el konulmuş ve diğer eşyalarla birlikte satılmış, daha sonra parası sahibine ödenmişti, BOA, D.BŞM.d, D. No. 6741, sf. 2.

Müsadereler sırasında dikkati çeken bir nokta da Fransızların el konulan malları arasında ev, dükkan, tarla gibi gayrimenkulün bulunmasıdır. Aslında Osmanlı topraklarındaki yabancıların bu tür taşınmazları satın almaları şer'î hukuka göre yasaktı ve ahidname ler vasıtasıyla böyle bir hak kendilerine tanınmamıştı. Osmanlı topraklarında yaşayan yabancıların gayrimenkul sahibi olabilmelerine ancak 1868 tarihli kanunla izin verilmişse de bu tarih öncesinde de bir takım hileli yollarda gayrimenkul sahibi olabilmekteydiler.⁷⁰ Nitekim müsaderele rle ilgili belgeler birçok Fransız'ın çeşitli gayrimenkule sahip olduklarını göstermektedir. Balyabadra'daki konsolos vekili ile eski konsolosun müsadere edilen malları arasında evi ve bahçeleri bulunmaktaydı. Bunların müsadere sonrasında taliplilerine veya mahkeme, voyvoda ko nağı olarak kullanılmak üzere bölge halkına satılması kararlaştırılmıştı.⁷¹ Müsaderele r sırasında müstemenlerin Osmanlı topraklarında taşınmaz sahibi olmalarına şer' en izin verilmediği belirtilmesine rağmen, müsadere edilen Fransız emlağını satın alanlar arasında yine müstemenlerin bulunması da dikkat çekmektedir.⁷² Zapt edilen taşınmazların satılmadığı durumlarda kiralandığı görülmektedir.⁷³

Osmanlı Devleti bu şekilde Fransızların tespit edebildikleri her türlü mal ve alacaklarını tahsil etmeye çalıştı. Ancak Fransızlar da mallarını müsadere den kurtarabilmek için çeşitli yollara başvuruyorlardı. İzmir'deki bir Fransız mallarının devlet tarafından zapt edilmemesi için buradaki İngiliz konsolosunun oğluna satmıştı.⁷⁴ İstanbul'daki Fransa sefaretinin hazinedarı Peren ise kaçmadan önce içinde bazı mücevherlerin de olduğu sandığını Hollanda elçisine vermiş, ancak bu durumun öğrenilmesi üzerine elçi sandığı yetkililere teslim etmiş ve daha sonra sandıktakiler satılmıştı.⁷⁵

Müsadere sırasında bazı yolsuzluklar da oluyordu. Edirne'de Fransızların mal ve nakitlerinin zabtıyla görevlendirilen kadı, bostancı ve mübayacının Mosi Manyar adlı bir Fransız tüccarın malı olan kahveyi

⁷⁰ Pınar Büyükyarın, *Yabancıların Türkiye'de Taşınmaz Mal Edinmeleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010, sf. 12-13.

⁷¹ BOA, Cevdet Hariciye, Belge No: 1202, (22 Eylül 1798). Diğer örnekler için bkz. BOA, Cevdet Hariciye, Belge No: 8160, (18 Ekim 1802). HAT, Belge No: 1416/57910, 13 Mayıs 1801.

⁷² Koron'daki Fransız konsolosunun evi müsadere den sonra yine buradaki Rusya konsolos vekiline satılmıştı, BOA, BOA, Maliyeden Müdevver Defter (MAD.d), Defter No: 3123, sf. 26.

⁷³ Balyabadra'da ki İngiltere konsolosuna ait bir evi ikamet amacıyla ve ayrıca Fransız konsolosuna ait bir ev ve bahçeyi kiralamıştı, BOA, MAD.d, D. No: 3123, sf. 27.

⁷⁴ Turğut, *a.g.t.*, sf. 161.

⁷⁵ BOA, HAT, Belge No: 241/13537; HAT, Belge No: 241/13535; HAT, Belge No: 243/13643, (18 Haziran 1799).

kay de derken bir kısmını saklayarak miktarını az gösterdikleri ve sonra kalan aralarında paylaşmaları anlaşılmıştı.⁷⁶

İstanbul'da müsadere edilen malların parasının bir kısmı tutuklu Fransızların masrafları için kullanılmaktaydı. Ayrıca müsadere edilen malların satışından elde edilen paradan Fransızların başkalarına olan bazı borçlarının ödenmiş olduğu da görülmektedir.⁷⁷ Ancak bunların dışında Osmanlı Devleti müsaderelerden elde ettiği geliri devam eden savaşın finansmanı için bir kaynak olarak kullanmıştır. Özellikle el konulan mallar arasında bulunan gıda maddeleri ordunun iâşesi için tahsis olunmaktaydı. Mora'da Androsa kazasındaki Naşi çiftliğinde bir Fransız hekime ait olan 32 küp zeytinyağına el konduktan sonra bir kısmı Osmanlı Devleti'nin Ruslara vereceği zeytinyağının ilk taksidi olarak Rusya donanması nuzül emini Hüseyin Efendi'ye teslim edilmişti.⁷⁸ Kıbrıs'ta zapt edilen gemideki pirinç ise ordu tayinatı için tahsis edildi.⁷⁹ El konulanlar arasında bulunan top, silah, barut gibi savaş malzemeleri de orduda kullanılıyordu. Tekirdağ'daki bir Fransız'a ait bir top Tersane-i Amire'ye gönderilmiş, Kale-i Sultaniye'deki Fransızlardan zapt edilen barut da kalenin cebecibaşına verilmişti.⁸⁰ İzmir limanında el konulan iki Fransız gemisi ve içindeki işe yarar savaş malzemesinin Tersane-i Amire'ye gönderilmesi emredilmişti.⁸¹

Fransızların tutukluluk koşullarına dair kullanılan belgeler fazla bilgi içermemektedir. İstanbul'daki Fransa elçi ve maiyeti Yedikule'de tutulurken diğerleri Fransız sarayı ile Tersane zindanına konulmuşlardı. Fransa sarayında tutuklular arasında ayrıca kadın ve çocuklar da vardı.⁸² Taşradaki Fransızların kale veya kale gibi korunaklı mekanlara hapse dilerik burasının muhafızlar tarafından korunması ve tutukluların dışarıya çıkarılmamaları, mektup v.b. ile hiçbir şekilde dışarıyla haberleşmemeleri emredilmişti.⁸³ Tutuklamalar sırasında bazı bölgelerde Fransızların ayak ve boyunlarından zincire vurulduğu, havasız yerlere kondukları, kendilerinden zorla para talep edildiği öğrenilince Fransızların savaş esiri olmadıkları özellikle belirtilerek bu tür davranışlar önlenmeye çalışılmıştır.⁸⁴

⁷⁶ Turğut, *a.g.t.*, sf. 90.

⁷⁷ Penel adlı tüccarın Galata'da oturduğu evin kirası ev sahibi Sakızlı İsak Yahudi'ye ödenmişti, BOA, D.BŞM.d, D. No. 6741, sf. 2.

⁷⁸ BOA, Cevdet Hariciye, Belge No: 1202, (22 Eylül 1798).

⁷⁹ BOA, D.BŞM.d, D.No. 6741, sf. 8.

⁸⁰ BOA, D.BŞM.d, D.No. 6741, sf. 8.

⁸¹ Turğut, *a.g.t.*, sf. 128.

⁸² BOA, Cevdet Hariciye, Belge No: 1895; HAT 162/6732-A.

⁸³ BOA, Cevdet Hariciye, Belge No: 1418, (20 Kasım 1798).

⁸⁴ Turğut, *a.g.t.*, sf. 184, 188.

Yedikule’de tutuklu elçi ve maiyeti ile Fransız Sarayındaki diğer tutukluların yiyecek ve içeceklerinin masrafı darbhane-i amiredeki müsadere edilen Fransız mallarından karşılanmak üzere aylık tahsisatlar halinde verilmekteydi. 1800 Aralık ayında 900 kuruş olarak verilen bu parayı teslim alarak tutuklu Fransızların yiyecek ve içeceklerinin temin etmek üzere İstanbul’daki Danimarka elçisi Baron Hebeş görevliydi.⁸⁵ Fransa’dan Osmanlı topraklarında tutuklanan yakanlarına para göndererek yardım etmek isteyenler de oluyordu.⁸⁶ Yine tutukluların kendi paralarıyla yiyecek-içecek gibi ihtiyaçlarını teminine alışverişin muhafızlar tarafından yapılması şartıyla izin veriliyordu. Aslında başka bir devletin vatandaşı olup da Fransa himayesinde olarak Osmanlı topraklarında bulunmaları ne deniyile tutuklananlara ise devlet tarafından günlük birer ekmek tahsis edilmişti.⁸⁷

6.FRANSA TOPRAKLARINDAKİ OSMANLI TEBAAASI

Osmanlı Devleti’nin Fransa maslahatgüzarı Ruffin ve maiyetinin tutuklanmasına karşılık, Paris’teki Osmanlı elçisi ve maiyetinin durumu önem kazanmıştı. Osmanlı Devleti’nin Fransa’ya savaş ilanının Paris’te duyulmasından kısa bir süre önce (22 Eylül’de) Talleyrand, Polis Bakanına Seyyid Ali Efendi ve maiyetinin izinsiz olarak ülkeyi terk etmemeleri için gözetim altına alınmaları, Fransa topraklarındaki diğer Osmanlı tebaasına da pasaport verilmeyerek dönmelerinin engellenmesini bildirdi.⁸⁸ İstanbul’dan Ruffin ve maiyetinin tutuklandığı haberinin ulaşması üzerine 13 Ekimde Talleyrand görüşmeye çağırdığı Seyyid Ali Efendi’ye Osmanlı Devleti’nin bu davranışına misliyle karşılık verme kuralı çerçevesinde Fransa’nın da kendisini tutuklamaya hakkı olduğunu ancak bunu yapmayacaklarını söylemişti.⁸⁹ Seyyid Ali Efendi, Fransa’nın Osmanlı Devleti’ne Mısır’ın işgalini hala kabul ettirebileceği yönündeki umudu ne deniyile işleri daha da zorlaştırmamak için meslektaş gibi hapsedilmemişti. Seyyid Ali Efendi Paris’te gözetim altına alınmanın dışında bir zorlamayla karşılaşmadı, kendisine tahsis edilen ko nutta

⁸⁵ BOA, Cevdet Hariciye, Belge No: 1895, 4 Aralık 1800.

⁸⁶ 1800 Şubatında Seyyid Ali Efendi, Yedikule’de tutuklu olan Relişoman’a 375 kuruş göndermek isteyen bir akrabasının bu isteğine aracı olmuştu, BOA, HAT, Belge No: 139/5762-D.

⁸⁷ BOA, Cevdet Hariciye, Belge No: 1418, 20 Kasım 1798.

⁸⁸ Herbette, *age.*, sf. 149.

⁸⁹ Ercümen Kuran, *Avrupa’da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri 1793-1821*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1968, sf. 32.

ikame tîne devam ettiği gibi Ruffin'in aksine hükümeti ile haberleşmeyi de sürdürebildi.⁹⁰

Fransa hükümeti, Seyyid Ali Efendi'yi tutuklamadıysa da ülkesine dönmesine de izin vermiyordu. İstanbul'dan gelen emir üzerine 8 Kasım'da Seyyid Ali Efendi, Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya savaş ilanını resmen tebliğ ederek ülkesine dönmek için izin istemişti. Seyyid Ali Efendi, Osmanlı topraklarına girince Fransa elçi ve maiyeti de serbest bırakılacaktı. Ancak Talleyrand, İstanbul'dan gönderilen yazıdaki bir takım diplomatik hataları bahane ederek elçiye net bir cevap vermedi ve taraflar arasında elçilerin değişimi konusunda birkaç ay devam edecek olan yazışma süreci başladı. Fransa bu konuda İstanbul'daki Prusya, İspanya ve Hollanda elçilerinin aracılığını kabul etmişti. Bu elçilere gönderilen Fransa'nın değişim talepleri şöyleydi: Ruffin ve maiyetinin yanı sıra Osmanlı topraklarında tutuklu Fransızların tamamı, ayrıca Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya savaş ilanından önce İstanköy'de tutuklanan Fransız mektup gemisi serbest bırakılacak ve Fransa sefaretinden el konulan tüm evrakların iade edilecekti. Fransa hükümeti, Osmanlı elçisi ve maiyetinin Osmanlı topraklarındaki Fransızların güvenliği için ellerindeki tek koz olduğunun farkındaydı. Nitekim Talleyrand, 3 Ağustos'ta Ruffin'e yolladığı yazısında Yedikule'ye hapsedilmekten korkmamasını, Fransa'nın elinde de Osmanlı Devleti'nin tehlikeye sokmak istemeyeceği bir rehinin yani elçinin bulunduğunu yazmıştı.⁹¹ Bu nedenle Fransa, değişimin Osmanlı Devleti'nin istediği şekilde sadece elçilik heyetini değil tüm tutukluları kapsamasını istemekteydi.⁹²

1799 yılı başlarında devam ettiğini gördüğümüz müzakerelerde Fransa Hükümeti tüm tutuklananların karşılıklı olarak serbest bırakılmasındaki ısrarını devam ettirmekteydi. Talleyrand, 24 Ocak'ta İspanya elçisi Azara'ya Osmanlı elçisinin protokoldeki yerinin maiyetinde elli kişi bulunan bir generale eşit olduğunu ifade etmişti. Talleyrand'ın düşüncesine göre Seyyid Ali Efendi oldukça değerliydi ve bundan dolayı elçi ve maiyetine karşılık Osmanlı Devleti topraklarındaki tüm Fransızları serbest bırakabilirdi.⁹³ Talleyrand'ın yapmaya çalıştığı aslında Fransız hükümetinin elindeki az sayıdaki Osmanlı tebaasının önemini arttırmaya çalışmaktı. Birçok Fransız'ın yaşadığı Osmanlı topraklarının

⁹⁰ Hatta bu süreçte yaşanan para sıkıntısının giderilmesinde kendisine Fransız hükümetinin yardımları oldu. Herbette, *age.*, sf. 154-155; Soysal, *age.*, sf. 246-247.

⁹¹ Herbette, *age.*, sf. 147-148.

⁹² BOA, HAT, Belge No: 140/5823-C, Aralık 1798; Herbette, *age.*, sf. 152-153.

⁹³ Herbette, *age.*, sf. 155.

aksine Fransa'da bulunan Osmanlı reayasının sayısı fazla değildi.⁹⁴ Bu nedenle Osmanlı Devleti, Fransa'nın yazışmalarda "*Fransa'da bulunan Osmanlı memurları*" ifadesini kullanılmasını abartı olarak değerlendirmekteydi. Osmanlı yönetimi elçilik maiyetlerinin değişimi teklifine sıcak bakmaktaydı ve Osmanlı topraklarındaki tutuklu Fransız konsolos ve tüccarların serbest bırakılmasını kabul etmemekteydi. Konuyla ilgili 8 Mart 1799 tarihli yazışmada Osmanlı Devleti, Fransız konsoloslarının iadesi konusunu aslında savaş ilanı açıklayan beyanname de ifade edilen farklı bir gerekçeyle- bu kişilerin görevleri sırasında konsolosluk şartlarına aykırı davrandıkları ve bölgelerindeki Osmanlı reayasının zararına hareket ettiklerini belirterek reddetmekteydi. Tüccarların serbest bırakılması ve mallarının iadesi ise bu malların aslında tam olarak karşılamasa da Mısır'daki 200 bin keseden fazla olduğu hesaplanan zararın bedeli olduğu gerekçesiyle kabul edilmemekteydi.⁹⁵ Böylece elçilerin serbest bırakılması savaşın sona ermesine kadar mümkün olmadı.

7. SA VAŞIN SONA ERMESİ VE FRANSA'NIN MISIR'I TAHLİYESİ: YENİDEN MÜSTEMEN

Mısır'dan sonra Suriye'ye geçen Napolyon el-Ariş, Gazze ve Hayfa'yı ele geçirdiyse de Akka'da Cezzar Ahmet Paşa karşısında başarılı olamadı ve Ağustos 1799'da da kumandayı General Kleber'e devrederek Fransa'ya geri döndü.⁹⁶ General Kleber ise Sadrazam Yusuf Ziya Paşa komutasındaki Osmanlı ordusunun 1799 sonlarında el-Ariş'i ele geçirecek, Mısır'a doğru harekete geçmesi üzerine burada tutunmalarının zorlaştığı düşüncesiyle Mısır'ın tahliyesi konusunda bir anlaşma yapmayı kabul etti. Osmanlı, İngiliz ve Fransız temsilcileri arasında başlayan tahliye görüşmeleri 24 Ocak 1800'de el-Ariş Sözleşmesiyle sonuçlandı.⁹⁷ Fransızların 3 ay içerisinde Mısır'ı terk etmelerini içeren sözleşmeye göre, Fransa'da alıkonulan ve tutuklanan tüm Osmanlı tebaası ile Mısır'da Fransa nüfuzunda olanlar tahliye edilecekler; aynı şekilde Osmanlı topraklarında tutuklu Fransızlar ile hangi milletten olsular Fransa konsoloslarına bağlı kişiler serbest bırakılacaktı. İki taraftan zapt edilen mal ve mülkler tekrar sahiplerine verilecek veya Mısır'ın boşaltılmasından sonra iki tarafın atadığı komiserler tarafından İstanbul'da paralarının ödenmesine başlanacaktı. Ancak bu anlaşma, General Kle-

⁹⁴ Marsiya'da Müslüman ve zimmi birkaç Osmanlı tüccarının bulunduğu tespit edilmişti, BOA, HAT, Belge No: 140/5823-C, 24 Aralık 1798.

⁹⁵ BOA, HAT, Belge No: 139/5749, (10 Şubat 1799); HAT, Belge No: 141/5855, (8 Mart 1799).

⁹⁶ Karal, *Fransa-Mısır ve...* sf. 120; Süslü, *agm.*, sf. 264-265.

⁹⁷ Kamil Çolak, "Mısır'ın Fransızlar Tarafından İşgali ve Tahliyesi (1789-1801)", *Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Dergisi*, 2008-II, sf. 160-161.

ber'in hükümetine yolladığı Mısır'daki Fransa ordusunun durumunun çok kötü olduğu bilgisini içeren mektubu ele geçiren İngilizlerin anlaşma şartlarının çok hafif olduğu itirazlarıyla kabul edilmedi ve savaş yeniden başladı.⁹⁸ Bu sözleşmede Fransız ordusunun tahliyesinde Osmanlı Devleti'nin temin edeceği gemilerin de kullanılacağı belirtilmekteydi. Bu nedenle görüşmelerden sonra Osmanlı Devleti birçok gemi kiralayarak İskenderiye'ye göndermiş, ancak anlaşmanın iptali sonrasında bu gemilere Fransızlar tarafından el konulmuştu.⁹⁹

El-Ariş görüşmelerinin yapıldığı dönemde bir taraftan Fransızların el konulan mallarının satışı da devam etmekteydi. Ancak görüşmeler sırasında Fransızların, malların satışını önlemek üzere iki devlet arasında bir barış yapıldığını ileri sürülerek el konulan şeylerin kendilerine iade edileceği söylentisini yaymaları olası alıcıların çekinmesine ve müzayedeye katılmaktan vazgeçmelerine neden olmuştu.¹⁰⁰

Savaşın yeniden başlamasıyla birlikte 1801 baharında harekete geçen Osmanlı-İngiliz birlikleri karşısında ele geçirdikleri bölgelerden birer birer çıkarak gerileyen Fransızlar Kahire'ye çekilmiş, ancak burasını da savunamayacaklarını anlayınca Osmanlı yönetiminden *amân* istemişlerdir. Bunun üzerine Osmanlı, İngiliz ve Fransız temsilcilerin katılımıyla Cize'de yapılan görüşmeler sonucu 28 Haziran 1801'de Fransızların Kahire'yi tahliyesi sözleşmesi imzalandı. Sözleşmenin 18. maddesinde metnin onaylanmasından sonra her iki tarafında ellerindeki esirlerini karşılıklı olarak serbest bırakacakları belirtilmekteydi.¹⁰¹ Kahire'nin tahliye sözleşmesi imzaların ardından kısa sürede uygulamaya girdiyse de İskenderiye'de Kleber'in ölümünden sonra komutayı devralan General Menou savaşa devam etmekteydi. Burasının teslimi tekliflerini Fransa'dan yardım gönderebileceği umuduyla kabul etmeyen Menou beklediği yardımın gelmemesi üzerine tahliye teklifini kabul etti ve 30 Ağustos 1801'de İskenderiye'nin tahliye sözleşmesi imzalandı. Bu sözleşmede Fransızlar, savaş gemilerinin tüm malzemeleriyle birlikte kendilerine geri verilmesi ve hangi millete ait olursa olsun el konmuş ticaret gemilerinin de sahiplerine iade edilmesini talep etmişlerse de müttelikler bu maddeyi kabul etmeyerek gemilerin mevcut durumunun devam edeceğini belirtmişlerdir.¹⁰²

⁹⁸ Karal, *Fransa-Mısır ve...*, sf. 124-128.

⁹⁹ BOA, HAT, Belge No: 1416/57909, (13 Mayıs 1801).

¹⁰⁰ Turğut, *a.g.t.*, sf. 227-228.

¹⁰¹ Çolak, *agm.*, sf. 163-167.

¹⁰² Çolak, *agm.*, sf. 175.

Kahire ve İskenderiye'nin tahliye sözleşmelerinin imzasından sonra 31 Ağustos 1801'de İngiltere ve Fransa arasında, Fransa'nın Mısır'ı tahliye etmeyi kabul ettiği bir anlaşma imzalandı.¹⁰³ Bunun ardından 9 Ekim 1801'de Paris'te Seyyid Ali Efendi ile Talleyrand arasında Osmanlı-Fransa ön barış anlaşması imzalandı. Bu anlaşmada tutuklamalar ve müsadereleler konusunda iki tarafın vatanandaşlarının serbest bırakılacağı, el konulan malların iadesinin ise daha sonra kararlaştırılacağı kabul edilmişti.¹⁰⁴ Ancak İngiltere ve Rusya'nın, bu anlaşmada Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya tanıdığı bir takım hakları kendi çıkarlarına aykırı bularak itirazları üzerine Osmanlı yönetimi bu anlaşmayı bazı maddelerinde düzeltmeler yaparak onayladı.¹⁰⁵ Bu durum üzerine Osmanlı Devleti Fransa ile yeni bir barış anlaşmasını hazırlamak üzere Paris'e Galip Efendi'yi gönderdi ve anlaşma 25 Haziran 1802'de imzalandı.¹⁰⁶ Böylece Osmanlı-Fransız ilişkileri tekrar normalleşme sürecine girerken imzalanan anlaşmayla Osmanlı topraklarındaki Fransızlara da yeniden amân tanınmış oldu.

Barış anlaşmasının imzalanmasının ardından çeşitli bölgelerin idarecilerine Fransız tüccar ve gemilerine dostça davranılarak ahidname gereğince korunmalarını içeren emirler gönderildi.¹⁰⁷ Padişahın emrinin ardından İstanbul'daki Fransızlar serbest bırakılmaya ve Danimarka elçisinin gözetiminde olarak gemilerle ülkelerine gönderilmeye başlandı. Mısır tarafında olan donanma gemilerinde çalıştırılan esirlerin tahliyesi konusundaysa Kaptan-ı Derya, bu esirlerin gemiler için gerekli olduğu serbest bırakıldıkları takdirde gemi personelinin yetersiz kalacağı gerekçesiyle bunların tahliyesinin donanmanın İstanbul'a dönmesinden sonra yapılmasını istemişti.¹⁰⁸

Osmanlı-Fransa barış anlaşmasının 6. maddesinde savaş sırasında iki taraftan da el konulan mal ve eşyaların aynen iadesi veya parasının ödenmesi konusunun İstanbul'da iki devlet tarafından adilane bir şekilde düzenleneceği kabul edilmişti.¹⁰⁹ Fransızların tahliyesinin ardından savaş sırasında el konulan mal ve eşyaların sahiplerine iadesi işlemleri başladı. El konulan eşyalar mevcut ise aynen iade edilecek, bunun

¹⁰³ Karal, *Fransa-Mısır ve...*, sf. 134.

¹⁰⁴ Herbette, *age.*, sf. 204-205.

¹⁰⁵ Soysal, *age.*, sf. 325.

¹⁰⁶ Bundan kısa bir süre önce 27 Mart 1802'de İngiltere'nin Fransa ve müttefikleriyle imzaladığı Amiens Anlaşmasında Mısır'ın savaştan önceki haliyle Osmanlı Devletine iadesi ve Yediada Cumhuriyeti'nin tanınması kabul edilmişti, bkz. Soysal, *age.*, sf. 314.

¹⁰⁷ BOA, Cevdet Hariciye, Belge No: 1153, (2 Kasım 1802).

¹⁰⁸ BOA, HAT, Belge No: 162/6732-A.

¹⁰⁹ Karal, *Fransa-Mısır ve...*, sf. 142.

mümkün olmadığı durumlarda da bedeli verilecekti.¹¹⁰ İade işlemlerinde Fransızların mallarının müsadere sırasında tutulan defter ve evraklar esas alınacaktı. Nitekim müsadere ve satışlar sırasında bunlara dair kayıtların dikkatlice tutularak İstanbul'a gönderilmesi emredilmişti. Ancak iade işlemlerinin başlamasıyla birlikte müsaderelerin yapıldığı bazı bölgelere ait kayıtlara ulaşılamaması bir sorun oluşturdu. Barış anlaşmasından sonra Hanya'daki Fransızların mallarının zabtı ile ilgili belgelerin İstanbul'a gönderildiği yönünde Hanya muhafızından gelen bilgiye rağmen bu evraklar ne divan-ı Hümayunda ne de Baş muhasebede bulunamamıştı.¹¹¹

Karşılıklı olarak her iki taraf da zapt edilen gayrimenkulleri sahiplerine iade edeceklerdi. Gayrimenkulün başkasına satılmış olması halinde satın alan kişiden geri alınarak asıl sahibine verilecekti. Fransız Rovek adlı tüccarın Atina yakınlarında sahip olduğu değeri 15 bin kuruş olan bir ev, tarla ve bahçesi müsadere den sonra değerinin oldukça altında bir fiyata 3850 kuruşa satılmıştı.¹¹² 28 Mart 1803 tarihli bir kayıttan el konulan bu gayrimenkullerin Rovek'in eşine iade edildiğini ve buna dair bir senet alındığını öğreniyoruz.¹¹³ Çanakkale'de Fransız konsolosuna ait bir konsoloshane, ev ve fırın müsadere den sonra Biga sancığı mütesellimi Osman Bey tarafından satın alınmıştı. Bunlardan konsoloshane ve ev sahibine iade edildiyse de fırının yıkılarak yanındaki arsanın da ilavesiyle buraya yeni bir bina inşa edildiğinden iade edilmesi mümkün olmayınca, bunun yerine başka bir yerde yeni bir fırın inşasına izin verildi.¹¹⁴

Fransız emlağının iadesi sürecinde önemli bir konu da müsadere den sonra bunları satın almış olanların durumu idi. Bu konuda Osmanlı yönetimi önceliği Fransızlara ait olup da satılmış olan taşınmazların tespit edilerek asıl sahiplerine iadesine vermişti. Bu işlemin tamamlanarak Fransızların mallarını geri aldıklarını gösteren senetlerin alınmasından sonra ise müsadere sonrası bu malları satın alanların hazineye ödemiş oldukları miktarın geri ödenmesine başlandı.¹¹⁵

Müsadere sırasında evlere içindeki eşyalarla birlikte el koyulmuş, daha sonra bu eşyalar da müzayedeyle satılmıştı. Böylece evler boş olarak sahiplerine iade ediliyor ve müzayede kayıtlarına bakılarak da satılan eşyaların bedeli sahiplerine veriliyordu. Ancak bu nokta da mal sa-

¹¹⁰ BOA, MAD.d, D. No: 3123, sf. 2.

¹¹¹ BOA, Cevdet Hariciye, Belge No: 1149, (12 Kasım 1802). Benzer sorun İzmir ve Rodos'ta da yaşanmıştı, HAT, Belge No: 256/14627, (3 Ağustos 1803); HAT, Belge No: 250/14206, (Kasım 1801).

¹¹² BOA, Cevdet Hariciye, Belge No: 8160, (18 Ekim 1802).

¹¹³ BOA, MAD.d, D. No: 3123, sf. 21.

¹¹⁴ BOA, MAD.d, D. No: 3123, sf. 38-39, 21 Şubat 1804.

¹¹⁵ BOA, MAD.d, D. No: 3123, sf. 25, 33.

hiplerinin İstanbul'a gönderilmiş olan müsadere ve satış kayıtlarının eksik olduğu ve kendilerine ait el konulan mal varlığını tam yansıtmadıkları iddialarıyla karşılaşıldı. Fransa'nın Kıbrıs konsolosu, Lazkiye'deki evinin müsadere edilmesinden sonra görevlilerin evdeki eşyalardan kıymetli olanlarını gizlice, kayıtlara geçirilmeksizin el koyarken kıymetsiz olan eşyalarını sattıklarını ve İstanbul'a gönderilen defterde sadece bu değersiz eşyanın satış kaydının olduğundan şikayet etmişti. Konsolos hatrında kalanlara göre evindeki döşek, sandık, yorgan, sandalye, saat, kitap, giysi, mücevher v.b. eşyaya ek olarak müsadere sırasında zarar görmüş olan evinin tamiri için yaptığı masrafı da ilave ettiği bir liste hazırlamış ve bu eşyaların karşılığı olarak 63.170 kuruşun kendisine iadesini talep etmişti.¹¹⁶ Benzer bir şikayet de İzmir'de yaşayan bir Fransız tüccardan geldi. Savaşın başlamasının ardından bu tüccarın dükkanı, mahzeni ve bir bahçesi müsadere edilmiş, ancak bu sırada mahzendeki malları yağmalanmıştı. Tüccarın müsadere edilen mallarının iadesi için gönderilen emirde el konulan gayri menkulere iadesinden başka tüccarın yağmalanan malının da bulunarak kendisine verilmesi, bu mümkün olmazsa bedelinin bu malların müsadere edilmesinden dolayı tahsil edilmesi belirtilmiştir.¹¹⁷

El konulan malların iadesi, müsadere sırasındaki bazı özensizlikler veya yetkiyi kötüye kullanma gibi nedenler sonucu ortaya çıkan problemlerle Osmanlı Devletini uzun süre meşgul eden bir konu oldu.¹¹⁸ Osmanlı-Fransa Savaşı, Osmanlı Devleti'nin savaştığı ülkenin elçisini tutukladığı son örnek olmakla birlikte, müsadereye 1806 yılında başlayan Osmanlı-Rus Savaşı sırasında tekrar başvurulmuştur. Bu savaş sırasında Rus elçisi D'Italinski hapsedilmeyecek ülkesine dönmesine izin verilmişse de¹¹⁹ İstanbul limanındaki Rus ticaret gemilerine ve içindekilere el koyulmuştur.¹²⁰

SONUÇ

Osmanlı Devleti, dostluk ve iyi niyet sözünü ihlal ederek Mısır'ı işgal eden Fransa'ya karşı politika geliştirirken topraklarındaki Fransız tebaadan da faydalandı. Fransa'nın İskenderiye ve Kahire'yi işgalden

¹¹⁶ HAT, Belge No: 1416/57910, 13 Mayıs 1801; HAT, Belge No: 243/13661, 28 Şubat 1803; HAT, Belge No: 243/13666, 10 Nisan 1804.

¹¹⁷ BOA, MAD.d, D. No: 3123, sf. 14. 30 Ağustos 1802.

¹¹⁸ 30 Mayıs 1808'de Fransa maslahatgüzarının tahririne göre İzmir'de el konulan Fransızca ait bir mahzen hala sahibine iade edilmemişti, BOA, MAD.d, D. No: 3123, sf. 36.

¹¹⁹ Mehmet İpşirli, "Osmanlı Devletinde "Emar" Sistemi", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, sf. 9.

¹²⁰ BOA, MAD.d, D. No: 3123, sf. 4-10.

sonra buradaki Osmanlı tebaasını tutuklayarak mal ve gemilerine el koyulduğu öğrenildiğinde, ilk olarak İstanbul'daki Fransız sefreti ile resmi iletişim kesilmiş ve Fransızların seyahat etmeleri, ülkeden ayrılmaları yasaklanmıştır. Ancak Osmanlı Devleti henüz Fransa'ya savaş ilan etmediği bu dönemde topraklarındaki Fransızların hukuken içine düştükleri belirsiz konumu bunların devletin misafir oldukları açıklamasıyla gidermeye çalıştı. Fransız tebaanın misafirlik dönemi Osmanlı Devleti'nin 2 Eylül'de Fransa'ya savaş açmasına kadar devam etti. Savaş ilanının ardından resmi temsilcilerle birlikte Osmanlı topraklarındaki tüm Fransızlar ve Fransız himayesinde olanların tutuklanması ve giysileri dışında tüm mal, nakit ve eşyalarının müsadere emre dildi. Fransa maslahatgüzarı ve maiyetinin tutuklanması Paris'teki Osmanlı elçilik heyetinin güvenliğine karşı bir tedbir olarak, diğer Fransızların tutukluluk ve malların müsadere ise Fransa'nın Mısır'ı işgali sırasında buradaki Osmanlı tebaasından bazı kişilerin tutuklanarak mallarına el konulmasına karşı bir misillemeydi. Bu şekilde Osmanlı yönetimi, Mısır'da Fransa'nın elindeki Osmanlı tebaasına karşı bir güvence olarak Fransızları elinde tutma yolunu seçmekle birlikte bunları savaş sırasında yakalanan Fransız askerlerden farklı olarak savaş esiri değil, devletin rehinleri kabul etmiştir. Savaş boyunca taraflar arasında tutuklananların serbest bırakılması için görüşmeler yapıldıysa da Osmanlı Devleti, topraklarındaki önemli sayıdaki Fransız tebaayı serbest bırakmak yerine bunları savaşın sonuna kadar Fransa üzerinde baskı unsuru olarak elinde tutmayı tercih etti.

Fransızların mallarının müsadere ise Mısır'da Fransızların el koydukları Osmanlı tüccarının mallarının bedeli olarak Osmanlı Devleti'nin uğradığı maddi kaybın tazminini amaçlamaktaydı. El konulan mallar satılmış, buradan elde edilen gelirle tutuklu Fransızların masraflarını karşılamak için yapılan harcamalar dışında savaş masraflarına bir kaynak yaratılmıştı. Fransız mallarının müsadere ve satış kayıtlarının dağınıklığı bu işlemle elde edilen gelirin hazine için önemli bir kaynak oluşturup oluşturmadığını anlamayı engellemektedir. Ancak hem müsadere sırasında hem de savaşın ardından el konulanların sahiplerine iadesi sürecinde yaşanan sıkıntılar dikkate alındığında Osmanlı Devleti açısından müsadere kararı ekonomik olmaktan çok bir misilleme hareketi olmasıyla siyaseten önem taşımıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi
- Cevdet Hariciye Tasnifi*
- Belge No: 264, 310, 320, 906, 1149, 1153, 1202, 1282, 1309, 1403, 1418, 1661, 1895, 2443, 2655, 3278, 4455, 7611, 8160, 8351, 8378, 9319.
- Cevdet İktisat Tasnifi*
- Belge No: 1361.
- Hatt-ı Hümayun Tasnifi (HAT)*
- Belge No: 139/5749, 139/5762-D, 140/5823-C, 141/5855, 155/6509-A, 155/6512-B, 162/6732-A, 223/12431, 241/13524, 241/13535, 241/13537, 243/13643, 243/13666, 243/13661, 249/14140, 250/14206, 256/14627, 257/14735, 1416/57909, 1416/57910.
- Bâb-ı Defteri, Baş Muhasebe Kalemî Defterleri, (D.BŞM.d)*, Defter No: 6741.
- Maliyeden Müdevver Defter (MAD.d)*, Defter No: 3123.

Kitap ve Makaleler

- Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 6, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1966.
- Bağış, Ali İhsan, *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler*, Turhan Kitabevi, Ankara 1998.
- Bostan, İdris, "Osmanlı Bahriyesinin Modernleşmesinde Yabancı Uzmanların Rolü, 1785-1819", *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006, sf. 207-220.
- Büyükyarın, Pınar, *Yabancıların Türkiye'de Taşınmaz Mal Edinmeleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010.
- Çolak, Kamil, "Mısır'ın Fransızlar Tarafından İşgali ve Tahliyesi (1789-1801)", *Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Dergisi*, 2008-II, sf. 141-183.
- Fayda, Mustafa-Kütükoğlu, Mübahat, "Ahidname", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 1, sf. 535-540.
- Herbette, Maurice, *Fransa'da İlk Daimî Türk Elçisi "Moralî Esseyit Ali Efendi" (1797-1802)*, (Çev. Erol Üyepazarıcı), P Yayınları, İstanbul 1997.
- İnalcık, Halil, "İmtiyazat", *Encyclopaedia Of Islam*, C. III, sf. 1179-1189.
- İnalcık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C. I, Eren Yayınları, İstanbul 2000.
- İpşirli, Mehmet, "Osmanlı Devletinde "Eman" Sistemi", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, sf. 3-11.
- İstanbul'un Uzun Dört Yılı (1784-1789)*, *Taylesanizâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi*, (Haz. Feridun M. Emecen), Tatav yayınları, İstanbul 2003.
- Kantemir, Dimiiri, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, C. II, (Çev. Özdemir Çobanoğlu), Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 1998.
- Kartal, Enver Ziya, *Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802)*, Milli Mecma Basımevi, İstanbul 1938.
- Kartal, Enver Ziya, III. *Selim'in Hatt-ı Humayunları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999.
- Kuran, Ercümen, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasî Faaliyetleri 1793-1821*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1968.
- Olivier, *Türkiye Seyahatnamesi*, (Çev. Oğuz Cökmen), Ayyıldız Matbaası, Ankara 1977.
- Osmanağaoğlu Karahasanoğlu, Cihan, "Zimmi Esnaf ve Tacirlerin Yabancı Devlet Vatanlaşığı İddialarının Osmanlı Hukukuna Etkisi", *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Esnaf ve Ticaret*, (Der. Fatmagül Demirel), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2012, sf. 105-126.
- Özel, Ahmet, "Harbî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 16, sf. 112-114.

- Soysal, İsmail, *Fransız İhtilali Ve Türk-Fransız Diploması Münasebetleri (1789-1802)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1987.
- Süslü, Azmi, "Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri, 1798-1807", *Belleten*, C. XLVII, Sayı. 185, 1983, sf. 259-279.
- Turgut, Vedat, *208 Numanalı Mihime Defterinin Transkripsiyon ve Tahlili 1798-1800 (H 1213-1215)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2006.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV-1, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995.